

Одеса в записниках Юрія Яновського

У статті аналізується цікаве джерело з історії української гуманітарної інтелігенції – записники письменника Юрія Яновського. Зокрема, відображення теми Одеси у його нотатках.

Ключові слова: записники, письменник Юрій Яновський, кінофабрика, нотатки, одеські новели.

В статье анализируется интересный источник по истории украинской гуманитарной интеллигенции – записные книжки писателя Юрия Яновского. В частности, отображение темы Одессы в его записках.

Ключевые слова: записные книжки, писатель Юрий Яновский, кинофабрика, записки, одесские новеллы.

This article analyzes an interesting source from the history of humanitarian Ukrainian intelligentsia – they're Yuri Yanovsky's notebooks. In particular the representation of Odessa themes in his notes is shown.

Key words: notebooks, writer Yuri Yanovsky, cinema factory, notes, Odessa stories.

Одним із найцікавіших письменників радянської України 1920–1950 рр. був Юрій Іванович Яновський. Еволюція його особистості й творчості тісно пов'язана з суспільно-політичними змінами у країні. Юрій Іванович був членом різних літературних організацій 1920-х рр. : "Комункульт", "Жовтень", "ВАПЛІТЕ", "Пролітфронт" і став помітною фігурою у письменницькому середовищі. Творчою майстернею митця були його записники. Це важливе джерело, оскільки воно передає літературні задуми письменника, віддзеркалює дійсність та важливі суспільні події, учасником яких він був. До того ж, на відміну від творів, які планувалось опублікувати, записники не піддавались цензуруванню і є цінним джерелом, оскільки в умовах 1920-х рр. самоцензура у середовищі письменництва ще не набула катастрофічних масштабів.

Історичною наукою та літературознавством накопичена в радянські часи значна кількість праць про життя і творчість письменника [1–4]. Опубліковані його праці в 5-ти томах, де оприлюднені уривки з його записників за різні роки [5].

Метою цієї статті є визначення основних тем та сюжетів, відображених у записниках Юрія Яновського та пов'язаних з Одесою.

До записників Юрій Іванович мав звичку занотовувати думки, фрази, назви творів тощо. Це були літературні заготовки. Про це говориться у короткій біографії письменника, написаній дружиною письменника Тамарою Яновською (Жевченко) у квітні 1954 р., тобто згодом після передчасної смерті письменника 25 лютого: "Блокноти були першими літературними заготовками автора. І не обов'язково саме до тої речі, над якою він працював. Часто вони лежали роками, перш ніж могли знадобитися... В блокнот він записував думки, які прийшли на думку несподівано, чи які з'явилися в результаті довгого обдумування, окремі вирази, слова, образи, прислів'я (які він любив, а інколи придумував і сам), короткі діалоги". Блокноти і коротенькі олівці, розкладені по кишеням, супроводжували його кругом і завжди [6, арк. 11]. На те ж вона вказує і у опублікованих спогадах [7, с. 79]. Підтверджує це і Микола Бажан у своїх спогадах про Юрія Яновського. Записував лише те, що вже вистоялось, виносилось в думках: "Вони були такі, як ти сам, – иструнчений, коректний, джентельменськи стріаний, але водночас внутрішньо напружений і мужньо стійкий" [8, с. 5–6].

У Центральному державному архіві-музеї літератури і мистецтва України в особовому фонді письменника збереглося кілька записників Юрія Яновського. Це не тільки записні книжки, а й окремі вузькі аркуші паперу. Хронологічно (за датуванням у назвах справ) їх можна розташувати так:

1. Справа 87 – записна книжка з нотатками, виписками, літературними записами, спогадами про сучасників. 1927–1932 рр. 18 аркушів.

2. Справа 88 – записна книжка з записами щоденникового характеру. 3. 02. 1932 – 9. 09. 1932 рр. (насправді, є записи 1934, 1935, 1936 та 1939 рр.). 23 аркуші.

3. Справа 80 – нотатки, спостереження, висновки тощо. 1935 – 1938 рр. 12 аркушів. На звороті одного з аркушів є вказівка рукою Ю. Яновського: "Це записи 1938 р., коли ми з Тамарою і Коваленками та Міляєвими жили 1^{1/2} міс. в Запсіллі".

4. Справа 89 – записи з подорожей, нотатки щоденникового характеру. 1935–1938 рр. 25 аркушів.

5. Справа 96 – записна книжка з записами щоденникового характеру з Нюрнберзького судового процесу. 1946 р. 66 аркушів. До щоденника додано 35 фотовідбитків процесу над воєнними злочинцями.

Цікавими є нотатки у записниках, які стосуються одеського періоду життя Ю. Яновського. Дружина письменника так оцінює цей час: "Глибокий слід у творчості Юрія Івановича залишила його робота в кінематографії, де він деякий час працював редактором. Цьому його періоду його життя присвячений роман "Майстер корабля", книга

"Голівуд на березі Чорного моря", видана в 1930 році" [6, арк. 13]. У той час Юрій Яновський написав сценарії до кількох фільмів: "Гамбург", "Царський острів", "Серця двох", "Пристрасть", "Золоте весілля", "Зв'язковий підпілля", "Павло Корчагін", документального фільму "Гоголь", але більшість їх побачила світ тільки в літературних варіантах.

Початкуючий літератор, який відзначився публікацією кількох прозових і поетичних творів, приїхав до Одеси і влився у кінопроцес, до якого у той час були залучені талановиті сили. За твердженням Миколи Слабошпицького сприяв публікації перших літературних творів Юрія Яновського Михайль Семенко [9, с. 115]. Саме завдяки йому молодий літератор був запрошений у травні 1925 року до Всеукраїнського фотокіноуправління (ВУФКУ), а згодом і на Одеську кінофабрику [10, с. 7]. Зазначимо, що Микола Слабошпицький допустив неточність, вказуючи, що Ю. Яновський став художнім редактором кінофабрики у 1928 р., а не у 1925.

Саме цей рік як рік початку роботи в Одесі Ю. Яновського вказує О. Бабишкін у своїх працях [10, с. 7; 11, с. 26]. Автор зазначає виняткову продуктивність кіномитців Одеської кінофабрики. Лише протягом жовтня 1926 р. було схвалено понад десяток сценаріїв – М. Бажана, О. Довженка (комедія "Ягідка кохання") та ін. Ю. Яновський написав сценарій про повстання 1923 р. в Гамбурзі, на який невдовзі знято фільм. Незабаром написав сценарій на повість Михайла Коцюбинського "Fata morgana". Але фільм не був запущений у роботу і сценарій став основою для режисера Бориса Тягна та вийшов 1931 р. Юрій Яновський негативно оцінював результати роботи режисера – рабське копіювання Олександра Довженка і зарозумілість – записав у записній книжці 3 липня 1932 р. [10, с. 18].

У той період у письменника народився задум роману "Чотири шаблі", за який письменника пізніше гостро критиковано. У його основу покладено історичні факти про повстанський рух на півдні України. Молодий письменник познайомився з одним із найвідоміших діячів армії УНР Юрком Тютюнником. Після повернення із еміграції отаман працював у Харкові у "Книгоспілці" та був присутнім на засіданнях ВАПЛІТЕ [12, с. 43], а згодом – працював на Одеській кінофабриці. Саме там Ю. Тютюнник грав самого себе в художньо-документальному фільмі "ПКП". В. Панченко подає "неофіційну" версію назви картини – "Польща купила Петлюру". Отаман 1928 р. став співавтором сценарію фільму Олександра Довженка "Звенигора" (разом з М. Йогансеном та О. Довженком) [12, с. 53; 13, с. 28].

Спілкування з Ю. Тютюнником дало можливість дізнатись яскраві подробиці повстанської боротьби, які надали роману правдивого зву-

чання. Може саме тому роман "Чотири шаблі" був засуджений офіційною радянською критикою як націоналістичний: письменник не показував керівної ролі більшовиків у повстанському русі.

Про знайомство на Одеській кінофабриці Юрія Яновського і Юрія Тютюнника згадує у своїх спогадах і Григорій Костюк. Він вказує, що певний час вони жили в одній кімнаті, поки Ю. Тютюнник не знайшов окреме помешкання [14, с. 367]. Г. Костюк писав, що сам Ю. Яновський йому говорив про народження ідеї роману в Одесі під впливом Ю. Тютюнника. Це підтверджує і К. Волинський [15, с. 8].

У спогадах про Юрія Яновського письменник Іван Ле згадує про його конфлікт з Юрієм Яновським із-за оцінки постаті Юрія Тютюнника [16, с. 111–121]. Цей конфлікт продовжився відмовою Ю. Яновському та іншим членам ПРОЛІТФРОНТУ як "попутникам" і "націоналістам" у прийнятті до пробільшовицької ВУСПП, де Іван Ле займав помітні позиції [14, с. 368].

У розмові з Г. Костюком Ю. Яновський вказував: "Я мав незамінного консультанта. Він не тільки був при народженні партизанського руху, а був його душею й керівником у найфантастичніших операціях... Він мав свою концепцію і свою філософію партизанського руху. Він був не тільки освічений, але й обдарований як вояк, як стратег, як патріот. Тому для мене він був невичерпним джерелом загального стану й деталей партизанщини... Йому б треба було пам'ятник поставити, а його – самі знаєте" [14, с. 377].

Разом з тим атмосфера Одеси і її кінофабрики відповідала духу НЕПу. Молодий редактор студії, за твердженням С. М. Цалика та П. О. Селігея, легко роздавав аванси сценаристам, не особливо зважаючи на обов'язковість результату: "Микола Бажан стверджував, що саме з Юрія Яновського автори "Золотого теля" списали редактора Супругова, який видав аванс в 300 рублів Остапу Бендеру" [17, с. 207]. Кінофабрика знаходилася в особняку Сандonato-Демидових. Спочатку Юрій Яновський жив у готелі "Лондонському", але згодом переселився у кімнату поблизу готелю, оскільки гамірна атмосфера готелю не сприяла письменницькій роботі. У його номер поселився О. Довженко.

Яскраво про атмосферу кінематографічної Одеси, періоду перебування у ній Юрія Яновського, описав Микола Бажан у праці "Майстер залізної троянди": "Наново визолочений ресторанный зал готелю "Лондонський" грав добірний оркестр з відомими на всю Одесу скрипачами Митником і Саксонським. Танцюристи – фокстроти і чарльстони. Різний люд – непмани, іноземні моряки, злочинний світ, письменники і артисти. Але найбільше – кінематографісти. Одеса захворіла на

кіноманію. Зазвучала українська мова на кінофабриці – Садовський, Замичковський, Борисоглібська, Курбас, Бучма, Терещенко, Лопатинський (зауважимо – М. Садовський та Г. Борисоглібська в Одесі не знімались – О. Б.). Амвросій Бучма, виходячи з "Лондонської", клав валізу з гримом в один екіпаж, посріблений ціпок – у другий, а в третій сідав сам і їхав такою кавалькадою. Візники говорили про нього захоплено: "Бронек Буцман! Это да!" [8, с. 179–180]. Детально і цікаво відтворена ця атмосфера у збірнику "Патетичний фрегат: Роман Юрія Яновського "Майстер корабля" як літературна містифікація" [18].

У колі друзів і колег Юрія Яновського в Одесі був і видатний Василь Кричевський. Він був запрошений на Одеську кінофабрику як консультант історичних фільмів – оформлював фільм про Тараса Шевченка, "Миколу Джерю", "Тараса Трясила" та ін. [10, с. 93]. Пізніше відбувся епізод: у автомобілі по дорозі із Києва до Китаєва, де починав знімати свою "Звенигору" О. Довженко: їдуть Ю. Яновський і В. Кричевський і сперечаються про роботу режисера. Професор В. Кричевський порівнює О. Довженка з орачем, який глибоко оре. Необхідно "позмивати з нашого кіно бездарних і злочинних п'явок", він проти "малоросійщини", оскільки це дискредитує українську культуру [10, с. 63–64].

Дружба письменника-сценариста, від якого багато залежало на Одеській кінофабриці, була творчою. Вони почали співпрацю у 1926 р. під час зйомок фільму "Вася-реформатор". Фільм починав режисер Фавст Лопатинський, але посварився з директором Павлом Нечесою і покинув Одесу. Продовжив знімати оператор Йозеф Рона, але викликаний О. Довженко з ним посварився і відмовився дознімати. Олександр Довженко, незважаючи на це, просив у П. Нечеси зняти за власним сценарієм комедію, а Ю. Яновський, відчуваючи силу таланту режисера, підтримав початківця [19, с. 135].

За свідченням Миколи Бажана, який, як редактор ВУФКУ прибував до Одеси наїздами, Олександр Довженко і Юрій Яновський обоє були закохані у танцівницю Одеської опери Іду Пензо. На думку М. Бажана, Ю. Яновський переїхав до Харкова, щоб повернутись до літературної праці: "Час було обирати – чи зростати як письменникові, чи метушитись як кінопобігайлові. І він обрав. 1927 року Юра повернувся до Харкова" [18, с. 180, 186].

Але обставини залишення Юрієм Яновським Одеси по-іншому виглядають у світлі архівних документів, оприлюднених Георгієм Островським. Автор наводить наказ голови правління ВУФКУ Олександра Шуба від 20 серпня 1927 р. про звільнення Юрія Яновського. Підстава – "за абсолютне незнання кінематографії і за псування картин своїм

монтажем, а також за складання юмористичних написів чужих радянському духу". Далі у розпорядженні закидалось керівництву кінофабрики "неприпустима перевантаженість у штатах", "безпідставна система підвищення зарплатні" [20, с. 221]. Висловимо припущення, що саме "юмористичні написи, чужі радянському духу" і стали основною причиною звільнення митця.

Як спогад про Одесу, письменницьке відображення міста, написаний Юрієм Яновським роман "Майстер корабля", робота над яким розпочата 27 листопада 1927 р. в Харкові у день громадського перегляду "Звенигори" [21, с. 144]. У героях угадується не тільки Одеса другої половини 1920-х рр., а і найпомітніші її митці. Сев – О. Довженко, То-Ма-Кі – Ю. Яновський, Професор – В. Кричевський, високий режисер – І. Охлопков, Тайях – танцівниця Іда Пензо та ін. [18, с. 6–7; 10, с. 89]. У 1930 р. виходить книга нарисів "Голівуд на березі Чорного моря".

Тепер подивимось, як ці події та атмосфера Одеси відобразились у його записниках. Перш за все у записнику 1927–1932 рр. На першому аркуші зроблений підпис красивим шрифтом: "Юрій Яновський. 1927". Олівцем власник дописав у низу: "Одеса". На звороті першого аркуша письменник занотував: "Книжку подарував В. Г. Кричевський і надписав" [22, арк. 1–1 зв].

Текст записника поділяється на окремі частини, які інколи розділені горизонтальними лініями. Починається блокнот датованим записом: "1 травня 1927 р. Одеса". На початку письменник записав: "Тема: в Парижі працює жінка, кохається із мол. французом. Прізвище в неї – подружнє. Виїздить до дому і вмирає. Листи йдуть майже щодня. Лежать і маса їх все збільшується. Раз подруга (некрасива, її ніхто не любив) знайшла це, почала читати і полюбила. Відповідає. Він також. Шалені листи – він кличе до себе, вона врешті вирішує, їде. Зустріч. Кінець: або він полюбив ("купуйте папір нашої фірми "Генрі"); або – драма. Що краще?" [22, арк. 2]. Тематика, на нашу думку, нав'яна бурхливим життям непівського портового міста.

Наступний датований запис зроблено 12 травня. Очевидно, в одеський період тема війни та революційного насильства дуже хвилювала письменника. Він занотував сюжет: "Місто Цзінь Чжоу Фу. Боксерське повстання. Зустріли прихильно. Раптом у місті наче кулет – була петарда і 30 чоловік без голів – на честь гостей стратили своїх злочинців, що чекали тільки такого урочистого дня" [22, арк. 3].

Частина цього аркуша записника відрізана, як і кількох інших аркушів. Висловимо припущення, що це пізніші купюри самого власника. У верхній частині записника іде текст: "Para bellum". Назва. Роман, або

ве..." і далі текст відсутній. А далі письменник занотовував свої плани: "Побувати треба на порогах і прочитати Спенсера". Після цього йде закреслений абзац: "Ворог" – назва. Ненависть до ворога. Ненависть, що межує з любов'ю. Для любимого чоловіка того не зробити, що для ворога" [22, арк. 3а].

Записи дуже строкаті за тематикою, але одеська, морська тематика переважає. Ось уривок із образом "гарячих бубликов", який неодноразово символізує одеську атмосферу: "И в ночь ненастную, меня несчастную, торговку частую ты пожалей. Горячие бублики" [22, арк. 3а]. Можна стверджувати, що одеський колорит Ю. Яновський любив і читав "Одесские рассказы" у голос друзям з великим знанням місцевого мовно-інтонаційного колориту. За твердженням В. Панченка, багато спільного у його стилі з І. Бабелем, з яким він співпрацював на кінофабриці [12, с. 59].

Юрій Яновський записав, очевидно, для використання у своїх творах, види морських риб та їх "одеські" назви. Майбутній автор роману "Майстер корабля" докладно вписав і поняття, пов'язані з цією тематикою: "Шаланда, клівер, косий парус, очаковський парус, грецький парус, клівер шток, банка...". І далі несподіваний запис: "Близько ходив з перев'язаним оком. Як маяк, куди мають дивитися всі кораблі". Зауважимо, що письменник такі різні теми розділяв горизонтальною лінією.

Так само відділений і унікальний за своїм "одеським" духом запис: "Вночі весілля на трамваї №10. Їздить усюди. Є лише в Одесі. "Гарячі бублики. У вас есть воды? Дайте мне стакан вода. Чтоб ты лопнул, как я лопаюсь на тебя видеть" [22, арк. 4]. Відразу в дужках зроблено запис – Одеса, 7. VIII. 1927. Зауважимо, що це останній датований запис у нотатках до того, як Ю. І. Яновського буде звільнено з кінофабрики. Під цією датою записано і колядку, яка стане епіграфом до роману "Чотири шаблі" [5, с. 257, 349].

На наступному аркуші записника розміщено цитати з українських колядок, пісень, нотатки з князівської та козацької історії України. А також запис під заголовком "День новел": "Одеса" – новелі. "Шпійон". Хтось оповідає. 3 штуки. (трам, автобус, нарсуд, кіно-актор-бандит). Влизько, Майк. Глухонімі, п'єса сліпих, біліард..." [22, арк. 5]. "День новел" у письменницькому записнику повториться і пізніше (арк. 8).

Записник відобразив і зацікавлення письменника в одеський період козацькою тематикою. Він занотовує половецькі слова, відомості про походи Остафія Дашкевича, робить виписки із літератури про походи Івана Сірка, Северина Наливайка [22, арк. 6–7].

На відміну від попередніх аркушів, де записи зроблені переважно олівцем, далі більшість тексту написана чорним чорнилом, рідше –

синім олівцем. Вони, вочевидь, робились уже в Харкові. І тематика записів у Юрія Яновського змінюється. Це, не тільки козацтво, а і громадянська війна. Припускаємо, що це відображення роботи над романом "Чотири шаблі".

Ось замальовка: "Л. Скрипник оповід. про те, як у Києві на вул. діловито один забив другого. Попросив написати записку "шпiон" і начепив її на гудзика. "А, це ти?" Вистрелив у лоб спокійно". Далі йде теж сюжет із громадянської війни: "78 літній дід-стрілець. Відбивається, потрапляє в голову. Як старий менше боїться вмерти і не вмирає. А молоді бояться і вмирають. Хтось підліз і кинув гранату. Але дід його забив. У ночі закутався в простинь і покотився по снігові, втік. Викликали гармату, коли вже його не було. Глибокий сніг навкруги, поляна, тиша. До 50 забитих у лоба" [22, арк. 7–8].

Очевидно, письменника вражав феномен людської жорстокості і невинуватого насильства. Він занотував випадок, про який, можливо, чув у Одесі: "Латиш-купець прийшов у Парижі не в свій готель. Став уперто стукати, щоб його впустили. Швейцар його застрелив".

Поряд запис, яким Юрій Іванович, як нам видається, характеризує українців: "Нація хат, а не кораблів". І далі картина з тогочасного життя: "Шпик, що ходить за людиною 10 років. З нею й сам росте і змінюється".

Ставить собі письменник і творчі завдання: "Обов'язково. Віршований роман, історичний або побутовий. (Кошовий Сірко)". За цим занотована, на нашу думку, характеристика тогочасної літературної творчості: "Література в масках. Умств. безстрашие" [22, арк. 9]. Друга фраза написана російською, очевидно, для природнішого звучання. Далі – 2 серпня у Києві. Це нотатки до роману "Чотири шаблі" закреслені синім олівцем. Йдеться про головних героїв роману після громадянської війни і героїчного повстанського минулого: "Шахай на шахті. Забойщиком. Соса – інженер. Жінка, діти. "Ми проходимо дорогу свою. Нам важливо діло зробити, а не комфорт". Жив погано. Обвал – мусить нагадати військ. операцію. Ніби загинув. Назва – "Шахай умер" [22, арк. 9; 5, с. 303].

Залишається у полі зору письменника і козацька тематика: "Іван Богун – третя велика річ. – (П. П. Потоцький)". Несподівано виринає ім'я відомого колекціонера, який передав збірку ВУАН і заснував у Києві "Музей України", з якою, очевидно, був знайомий Ю. Яновський [22, арк. 10]. І далі: "Морський марш". "Козак на морі". "Корсар Гамаля" – істор. матеріали з козацьк. морських походів 1613–1620 р. Треба – Кричевський, Грушевський – Київ, Дніпропетровськ – Яворницький, Ніжин – музей, ще спитати, в яких містах. "Морські походи". Справжні

імена дати... Форма – новелі. "Корсар Убий-Батько". Убий Вовк". І продовження після стрілки: "В Стамбулі зустрічають нащадків лицарів – порівняння" [22, арк. 11].

Розмірковує письменник і над питаннями національного розвитку і панування. Ось як він стратифікує нації: "Нації, що були колись володарями – шведи, іспанці, португальці, голандці, італійці, греки, монголи, – і нації, що виростають – через наявність економічних факторів – руда, вугілля, шляхи морські й сухопутні – (англ., амер., японці)". Записник відображає і роботу над романом "Чотири шаблі": "В главі 8. – про місто Хортицю – столицю – що вже вона є, описує її, мости у всі боки, вода, купання. Осушено плавні – комарів немає, пляж, кораблі. "Може це я тільки вигадав"... Гл. 8. – Ми люди війни. Без неї ми не можемо жити! Навік зіпсовані" [22, арк. 11 зв]. І на наступній сторінці: Гл. 7. "Там де є економ. вузол – мусить народитися нація". "Час націй – час економ. гнізд" [22, арк. 12]. Стає очевидним, що український повстанський рух він тісно пов'язує з роздумами про становлення і розвиток націй. Весь текст, який стосується роману закреслено синім олівцем пізніше.

Продовжується і одеська морська тематика. Поряд замальовані прапори для морських кораблів – "людина за бортом", "терплю біду, треба негайна допомога") та занотована цікава метафора: "Козаки умирають, як бджоли – летять далеко в пустині умирати" (текст закреслено) [22, арк. 11–12].

Серед розмірковувань про політику знаходимо цікавий запис: "Ленін – геніальна сміливість, жорстокість, використ. традицій для їхнього заперечення" [22, арк. 13 зв]. Дійсно глибока і влучна характеристика!

Далі знову повертається одеська тематика. Йде опис випадку, який, очевидно, стався в місті. Пізніше він стане частиною відомого роману "Вершники". Хвилі страшні. Далеко десь у морі шаланда. То вискочить на хвилі, то надовго заховається. На березі родини рибалок. Вони бояться з берега допомогти рибалкам. Згодом побачили пливе людина. Ледве доплив до криги коло берега. Кидають йому каната – це син – 35 років. Без пам'яті і без чобіт. "За якийсь час підплила шаланда до берега – догори кілем. Її штовхав ззаду батько – під 60 років, сухий, малий. Вийшов сам на беріг, в чоботях, ще й з одним синовим чоботом. "Упірнав, упірнав – ніяк другого чобота не знайшов". Пішов сам берегом" [22, арк. 14].

Спочатку задумувався, напевне, цикл "Одеських новел", адже наступний запис вказує на це і поєднаний з попереднім стрілкою. Письменник описує побут кіношників у "Голлівуді на Чорному морі" та

своє прощання з Одесою. Наведемо цей цікавий запис майже повністю: "Одеські новелі" (див ст. 4). Ожеледь, повні лікарні, ламають руки і ноги. Бучма в Одесі. "Бронік Буцман". З вокзалу шофер везе гостей. "Ви до Броніка?". Приїхали – "Бронік, я тебе привіоз гостей". Прощальний обід перед від'їздом з Одеси. На прокат – пальми, льокеї в білих рукавичках. З кіно-фабрики проводжали до дому (Пироговська 15) цілою оркестрою... Всі шофери знали. Виламали поночі шлабавн залізничний, побили ліхтарі, радіатор... "Всього один в Одессе, уютно как в экспрессе. Там под звуки джаза и фокстрота ужинають является охота... Там найдёте кроме одессита иностранных всех гостей". Збирались після спектаклів. Міфічний портфель Ворошилова (*вище – Фрунзе – О. Б.*), що його знайшов Гольдштейн Г. в "Лондонській" на паях. Скрипаль Мітнік і піаніст Саксонський – вітає гостя і продовжує грати, розпитуючи про життя. Гольдштейн і 10 тис. валютою (30 №). 2 обиска. Слободка (психіатр. лік). Висилка.

Перукар, що знає всіх і пізнає чужого. "Известный укр. вождь". "Былиникам и запевалям – привет" – в газеті на приїзд укр. Письменників. Художн. малює портрети. Оголошення – "Бац і нет старушки" (заголовок). "Рыбки захотелось". Вивіска "Працюємо шараварі", "Чагарне виробництво зшитків". "Стриження, голення та кучерявлення волосся".

Життя на хвильорізі. Бувші люди. Жарять рибу. Бідність неймовірна. Свої місця мають приладдя. Хатини з дикту. Свято Успіння – риб. свято. Шапці, п'ють вино. "Чтоб я так больніцу імел". П'єса сліпих. "Гарячі бублики" – співають. Трамвай зупиняють – ляльку приносить. Автобус – кондуктор кличе, щоб вз. квитки.

Нарсуд. Чекають грузчики суду. Доки приходить суддя – один сідає на його місце, імпровізують суд. "Садись, грузчик, ти нічого не понимаєш". На збори грузчиків приходили жінки з малими дітьми. "Мішка Япончик".

Вічно всі кіно-організації Союзу приїздили і знімали білих. Не дивувалися, коли вулицями мчали вершники з погонами і стріляли в повітря. Кінематогр. ера в житті Одеси. Раніш була – торгова, портова. Ремісників багато. Спец-бандажі на грижі. "Тепер даже гриж нет". "Королева б...". Негр місцевий, що завше грав у фільмах. Кіно картина "Спартак" – одесити грали рабів, центуріонів і т. д. ..." [22, арк. 14–15].

Далі після невеликої перерви в записнику знову зустрічаємо помітку з вказівкою "Одеса": "Криголам (а не накрижник) Ф. Літке (згадати про "Сумку дипкур'ера" та знімання, землю Врангеля) вийшов уночі на клич ламати льод, знайшли в морі на льоду корову, взяли на борт. Вона втекла була з різниць на Пересипу. (Див. "день за днем") [22, арк. 15].

На наступній сторінці зразок з одеського портово-корабельного життя: "Одеса". На дубках, або на трамбаках ("Константин", "Сергій") звичай хазяїв. На іменини одного хазяїна сходяться його товариші і на кожному судні підносять прапор на честь іменинника. Двоє матросів грають на борті у дамки. Підходить хазяїн. Він грати не вмів в цю гру. Знає, як усі – доміно та кості. "У що це ви граєте?" "У дамки". "Та що вам доміно немає чи що?" Викинув дошку за борт" [22, арк. 15]. І пізніше Юрій Яновський бував нотував у записнику свої відвідини Одеси: "31. VIII. 35. Одеса, В. Фонтан, ст. Ковалевського, дача Федорової. Відпочиваю два місяці, сьогодні повертаюсь до Харкова" [23, арк. 18].

Таким чином, можна зробити висновок, що записники Юрія Яновського відображають його роботу над творами. Короткий, але яскравий одеський період у житті і творчості письменника розкривається за його нотатками. Кінематографічна атмосфера Одеси надихає його тематикою моря, громадянської війни, на роздуми про розвиток націй. Записники відзначені неповторною атмосферою портового міста, яке вплинуло на творче зростання письменника.

Література

1. Килимник О. Юрій Яновський. Очерки творчества / О. Килимник. – М. : Гос. Из-во художественной литературы, 1962. – 272 с.
2. Плачинда С. Майстерність Юрія Яновського. Літературно-критичний нарис / С. Плачинда. – К. : Радянський письменник, 1969. – 252 с.
3. Плачинда С. П. Юрій Яновський : біогр. роман / С. П. Плачинда сер. худож. оформл. В. І. Глазунова. – К. : Молодь, 1986. – 256 с.
4. Панченко В. Є. Юрій Яновський: життя і творчість / В. С. Панченко. – К. : Дніпро, 1988. – 294 с. ; Плачинда С. П. Юрій Яновський : біогр. роман / В. Є. Панченко ; сер. худож. оформл. В. І. Глазунова. – К. : Молодь, 1986. – 256 с.
5. Яновський Ю. І. Твори : в 5 т. / Ю. І. Яновський ; упоряд., приміт. К. Волинський. – К. : Дніпро, 1983. – Т. 5. – с. 257–286.
6. Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України (далі – ЦДАМЛМУ), ф. 17, оп. 1, спр. 62.
7. Яновська Т. До біографії Ю. І. Яновського / Лист у вічність: Спогади про Юрія Яновського / Т. Яновська. – К. : Дніпро, 1980. – С. 72–82.
8. Бажан М. Майстер залізної троянди. Пам'яті Юрія Яновського / Лист у вічність: Спогади про Юрія Яновського / М. Бажан. – К. : Дніпро, 1980. – С. 3–61.
9. Слабошпицький М. Венямін літературної сім'ї / М. Слабошпицький. – М. – К. : Ярославів Вал, 2008. – 288 с. іл.
10. Бабишкін О. К. Кіноспадщина Юрія Яновського / О. К. Бабишкін. – К. : Мистецтво, 1987. – 141 с.

11. Бабишкін О. К. Юрій Яновський / О. К. Бабишкін. – К. : Радянський письменник, 1957.
12. Панченко В. Морський рейс Юрія Третього / В. Панченко. – Кіровоград : ПВЦ "Мавік", 2002. – 148 с.
13. Котляр Ю. В. 1919. Висунська і Баштанська республіки (До 90-ої річниці проголошення) / Ю. В. Котляр. – Миколаїв : Видавництво Ірини Гудим, 2010. – 48 с. іл.
14. Костюк Григорій. Зустрічі і прощання: Спогади у двох книгах / Григорій Костюк ; передм. М. Жулинського – К. : Смолоскип, 2008.
Кн. 1. – 720 с. – 2008.
15. Волинський К. Тернистий шлях майстра / К. Волинський / Яновський Ю. І. Чотири шаблі: Романи. Оповідання / упоряд. та передм. К. П. Волинського. – К. : Дніпро, 1990. – 366 с.
16. Ле І. На зорі юності / І. Ле / Лист у вічність: Спогади про Юрія Яновського. – К. : Дніпро, 1980. – С. 111–121.
17. Цалик С. М. Таємниці письменницьких шухляд: Детективна історія української літератури / С. М. Цалик, П. О. Селігей. – К. : Наш час, 2010. – 352 с.
18. Патетичний фрегат: Роман Юрія Яновського "Майстер корабля" як літературна містифікація / упоряд. В. Панченко. – К. : Факт, 2002. – 344 с.
19. Швачко Олесь. Друзі / Лист у вічність: Спогади про Юрія Яновського / Олесь Швачко. – К. : Дніпро, 1980. – С. 135–136.
20. Островський Г. Все, що залишилось... або авторський спогад про ліричний роман / Г. Островський / Патетичний фрегат: Роман Юрія Яновського "Майстер корабля" як літературна містифікація / упоряд. В. Панченко. – К. : Факт, 2002. – С. 221.
21. Гнатюк М. М. Юрій Яновський: текст і авантекст : монографія / М. М. Гнатюк. – К. : Ніжин : ТОВ "Видавництво "Аспект-Поліграф"" , 2006. – 328 с.
22. ЦДАМЛМУ, ф. 17, оп. 1, спр. 87.
23. Там само, спр. 89.